

UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI
FACULTATEA DE ISTORIE

OPȚIUNI ISTORIOGRAFICE

Serie nouă

Numărul 1 / 2024

EDITURA UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI
2024

COMITETUL ȘTIINȚIFIC

Lucrețiu Mihailescu-Bîrliba, Laurențiu Rădvan, Mircea-Cristian Ghenghea, Adrian Vițalaru (Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași), Mihail Băț (Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău)

COMITETUL DE REDACȚIE

Maria-Cristina Ciobanu (redactor șef), Andrei Archiudean, Daniel Cucu, Andrei Bordeianu, Bogdan-Ștefan Novac (Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași)

Adresa (materiale trimise pentru publicare sau altă corespondență): Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, B-dul Carol I, Nr.11, 700506 - Iași, România.

Telefon: +40758550922 (Comitetul de Redacție); +40(232)201056 (Secretariatul Facultății de Istorie)

Website: <https://optiuni-istoriografice.ro/>

E-mail: optiuni.istoriografice.is@gmail.com

Responsabilitatea pentru conținutul materialelor publicate revine exclusiv autorilor.

Tehnoredactor: Florentina Crucerescu

ISSN 1582 - 2842

CUPRINS / SUMMARY

Lucrețiu-Ion BÎRLIBA

Cuvânt înainte / Foreword5

ARTICOLE / ARTICLES

Alexandru Dănuț CRĂCIUNAȘ

Cetatea Șiria – Ascensiune și Decădere

The Fortress of Șiria – Rise and Fall7

Paula TEU

Noi informații cu privire la prima misiune iezuită din Moldova
(sfârșitul secolului XVI)

New informations regarding the first Jesuit mission in Moldavia (late 16th
century)25

Emanuel-Pavel URSAN

Întâiul deceniu de activitate al Facultății de Litere a Universității din
Iași (1860-1870)

The first decade of activity of the Faculty of Letters of the University of Iași
(1860-1870)51

Vlada CONDREA

Fondarea „Ministerului Adevărului” Sovietic

The founding of the Soviet "Ministry of Truth"65

Daniel CUCU

Notele ultimative sovietice și cedarea Basarabiei către URSS
reflectate în presă (26 iunie-4 iulie 1940)

The Soviet ultimatums and the cession of Bessarabia to the USSR seen in
press (June 26th-July 4th 1940)77

Andreea BROASCĂ

Colecțiile de artă românească în timpul comunismului: confiscările și constituirea colecțiilor naționale (1948-1978)

Les collections d'art roumaines pendant le communisme: confiscations et constitution de collections nationales (1948-1978)107

Paula CORPODEAN

De la Declarația Universală a Drepturilor Omului la actul final de la Helsinki. Aspecte ale încălcării drepturilor omului în România comunistă

From the universal declaration of human rights to the Helsinki final act. Aspects of human rights violation in communist Romania.....117

Aurel SPÎNU

Privind spre public. Muzeele în peisajul social-media (studiu de caz: Muzeul Național de Istorie a Moldovei)

Looking to the public. Museums in the social media landscape (case study: the National History Museum of Moldova)139

PREZENTĂRI DE CARTE / BOOK REVIEWS

Nicoleta ROMAN, „Deznădăjduită muiere n-au fost ca mine”. Femei, onoare și păcat în Valahia secolului al XIX-lea (**Cosmina-Emanuela BUTNARIUC**)151

Candace FLEMING, Familia Romanov. Asasinat, revoluție și prăbușirea Rusiei Imperiale (**Sebastian HAJA**)157

David PRIESTLAND, Steagul Roșu. O istorie a comunismului (**Marius MURARIU**)162

Valeriu CERBA, Adevărul despre agresiunea rusă din Transnistria (**Nicoleta SVITIC**)170

CUVÂNT ÎNAINTE

Revista *Opțiuni istoriografice* a luat naștere în anul 2000, datorită unei inițiative entuziaste a unui grup de studenți ai Facultății de Istorie, sprijiniți de profesorii aceleiași Facultăți. După entuziasmul inițial a venit (poate prea devreme) o anumită inerție și deși revigorată parțial de doctoranzi, revista și-a încetat apariția după 2009, o dată cu plecarea acestor doctoranzi către noi îndatoriri, care nu le mai permiteau să desfășoare munca de redacție anterioară.

După mai bine de 15 ani, revista capătă o nouă înfățișare, datorită altor tineri studenți caracterizați prin același entuziasm. Ea își păstrează numele, dar devine *Serie nouă*, din două motive: primul, pentru a marca un nou început, al doilea, pentru că o continuitate după un deceniu și jumătate nu s-ar mai fi numit continuitate. *Opțiuni istoriografice* se adresează în primul rând tinerilor pe cale să devină istorici, acordând prioritate publicării materialelor studenților din toate ciclurile de studii, dar și cercetătorilor aflați la începutul carierei. Nu sunt însă excluși seniorii cercetării, care dau, cu siguranță, și mai multă greutate științifică publicației. Temele propuse sunt diverse, acoperind epoci de la preistorie până la istoria recentă, însă revista rămâne deschisă și abordărilor interdisciplinare (utilizarea metodelor științelor exacte în arheologie, interferența cu studiile clasice, antropologia, geografia etc.). Conducerea Facultății de Istorie nu numai că a sprijinit această inițiativă, dar s-a îngrijit ca materialele să fie prezentate la un nivel corespunzător pentru tinerii istorici. De altfel, unul din dezideratele noii echipe redacționale îl constituie menținerea unui standard ridicat al calității articolelor și încercarea de a-l îmbunătăți continuu. Însă, pentru toate acestea, trebuie răbdare, perseverență, încredere reciprocă și multă, multă putere de muncă. O revistă nu se poate realiza fără sacrificii, dar sunt convins că membrii redacției sunt deja conștienți de acest lucru. Un alt element care trebuie să mențină activitatea revistei îl reprezintă continuitatea și deși sistemul Bologna a modificat durata anilor de studii (constituind

una din cauzele încetării apariției revistei), prin efortul conjugat al unor generații care au știut să se adapteze schimbărilor, continuitatea poate fi asigurată. Altfel, această inițiativă ar rămâne doar o frumoasă încercare a unei *restitutio* eșuate.

Nutresc convingerea că pasiunea pentru istorie poate concentra energii și stimula apariția regulată a unei reviste de care studenții Facultății de Istorie a Universității „Alexandru Ioan Cuza” au nevoie. Urez succes echipei redacționale, tuturor studenților care doresc să contribuie cu lucrări și, mai cu seamă, o viață cât mai lungă revistei *Opțiuni istoriografice*!

Iași, noiembrie 2024

Lucrețiu-Ion Bîrliba

Decanul Facultății de Istorie

ÎNTÂIUL DECENIU DE ACTIVITATE A FACULTĂȚII DE LITERE A UNIVERSITĂȚII DIN IAȘI (1860-1870)

THE FIRST DECADE OF ACTIVITY OF THE FACULTY OF LETTERS OF THE UNIVERSITY OF IAȘI (1860-1870)

Emanuel-Pavel URSAN*

Cuvinte cheie: Titu Maiorescu, Universitatea din Iași, Facultatea de Litere

Keywords: Titu Maiorescu, Iași University, Letter Faculty

Rezumat: Deși o realizare monumentală astăzi, marcată de nenumărate reușite, Universitatea din Iași și, în mod implicit, facultățile ce o compun, au cunoscut începuturi cu mult mai modeste. Departe de a putea îndeplini nobila misiune atribuită la 1860 pentru o perioadă destul de lungă de timp, dat fiind faptul că primul licențiat a fost Ioan Zarembo în 1881, întâiul deceniu de activitate este unul din cele mai interesante, având în vedere diversele dificultăți existente sau care au apărut pe parcurs. Facultatea de Litere este cel mai bun exemplu al acestei situații, dat fiind procesul înscenat rectorului la 1864 sau chiar numărul redus de studenți.

Abstract: The University of Iași, renowned today for its numerous achievements, had much more modest beginnings. Despite its current prestige, the early years were marked by significant challenges that delayed the fulfilment of its noble mission. For instance, the first bachelor's degree was awarded to Ioan Zarembo in 1881, nearly a decade after the university's founding. The initial decade of the university's history stands out as one of its most intriguing periods, characterized by various difficulties. The Faculty of Letters exemplifies these struggles, facing challenges such as a legal dispute involving the rector based on fabricated evidence, as well as a low enrolment of students.

Contrar unor așteptări răsărite dintr-o înțelegere de suprafață a istoriei, o instituție este un organism viu în sensul că există în con-

* Student masterand, specializarea: Instituții și ideologii ale puterii în Europa, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași; e-mail: ursanemanuel908@yahoo.com.

cordanță cu spiritul epocii și cu ideologia mai largă a statului dezvoltându-se în interiorul acesteia, cu posibilitatea de a se dezlipi, dar cu succese mai mici în această direcție. Notăm însă că prin ideologie nu trebuie în mod necesar să înțelegem o entitate politică în sensul unui regim, ci mai degrabă forme de existență socio-politice și intelectuale. Intrarea spațiului est european în sfera învățământului superior prin dezvoltarea de instituții¹ se face în contextul mai larg al antagonismului dintre modelul napoleonian francez și humboldtian german, adică dintre o abordare romantică și una pozitivistă a științei.

Fundamental, prin acestea trebuie să înțelegem că nicio acțiune nu este independentă de contextul înconjurător, ci este, în mod necesar, un răspuns la acesta. O istorie instituțională este, astfel, dificil de redactat, tocmai din cauza acestor particularități care nu trebuie trecute cu vederea. Subiectul textului de față este organizarea și evoluția Facultății de Litere a Universității din Iași în primul deceniu de activitate, punctul de la care, mult mai târziu, vor apărea facultăți de sine stătătoare, printre care Istoria sau Filosofia, pare să nu fi prezentat un interes deosebit pentru cercetători. Spre deosebire a doua capitală, Facultatea de Litere a Universității din București s-a bucurat de publicarea unui amplu studiu redactat de Adina Berciu-Drăghicescu în care este analizată organigrama și evoluția acestei instituții pe o întindere de 150 de ani².

Acest lucru nu vrea să însemne că interesul a fost nul, ci în general s-a concentrat în jurul unor momente aniversare³, pe biografia unor profesori⁴ sau pe o istorie totală, dar redusă la o singură

¹ Sunt înființate noi universități la Atena (1837), Iași (1860), București (1864), Cluj-Napoca (1872), Cernăuți (1875), Sofia (1888) etc.

² Adina Berciu-Drăghicescu, *Facultatea de Litere a Universității din București. 150 de ani de învățământ filologic românesc. Tradiție și valoare. 1863-2013*, Editura Universității din București, București, 2013.

³ A se vedea lucrările redactate sau coordonate de profesorii Berlescu, Cihodaru, Platon și Iacob în perioada 1960 – 2010 publicate în context aniversar (100, 125, 150 de ani de la fondarea Universității) și care însă suferă din cauza unei paradigme ideologice, regimul comunist impunând o terminologie specifică, înșelătoare.

⁴ Lucian Năstasă, *Suveranii universităților românești. Mecanisme de selecție și promovare a elitei intelectuale*, vol. I, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2007; Idem, *Intimitatea amfiteatrelor. Ipoteze din viața privată a universitarilor „literari” (1864 – 1948)*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2010.

perioadă⁵. În ultimii ani, au apărut mai multe studii care au analizat subiectul instituției ieșene și amintesc aici studiul recent publicat al cercetătorului Cătălin Botoșineanu⁶, studiul privitor la primele studente ale Universității, precum și articolul despre Andrei Vizanti al cercetătorului Leonidas Rados⁷.

Cercetarea mea nu s-a limitat doar asupra acestor lucrări enumerate mai sus, ci am căutat să valorific un număr de dosare ale fondului Rectorat din cadrul Serviciului Județean al Arhivelor Naționale Iași, memoriile lui Rudolf Suțu, Nicolae B. Cantacuzino și George Panu, lucrarea biografică a lui Eugen Lovinescu despre Titu Maiorescu, ziare, legislația și o serie de documente, acte și lucrări de epocă.

Înțelegerea subiectului, vast prin complexitatea sa, necesită câteva lămuriri preliminare. Astfel, în ciuda faptului că au existat încercări de ridicare ale unui așezământ de învățământ superior în Moldova cu mult timp înaintea lui Cuza, numai după Unirea din 1859 acestea se vor concretiza propriu-zis într-o Universitate, care avea ambiția de a coexista cu instituțiile vestice, etern atractive junimii. Mai mult, înființarea Conservatorului de Muzică și Declamațiune și a Școlii de Arte Frumoase și Pinacotecă, pe lângă instituția deja menționată, vor transforma Iașul într-o veritabilă capitală culturală⁸.

Se ridică, totuși, o întrebare: care era utilitatea acestei instituții? Răspunsul este evident, crearea unor elite profesionale care să asigure buna funcționare a statului, în condițiile în care Moldova, la o

⁵ I. Găvănescul, „Istoricul Facultății de Litere și Filosofie din Iași”, în *Anuarul general al Universității din Iași tipărit cu prilejul jubileului de cincizeci ani*, Iași, Tipografia Națională, 1911.

⁶ Cătălin Botoșineanu, *Cultura politică și practici academice. Universitatea din Iași în primul deceniu interbelic*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Iași, 2023.

⁷ Leonidas Rados, *Primele studente ale Universității din Iași*, vol I, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2010; Idem, *Forging the Modern Romanian Intellectual Elite: Andrei Vizanti as a Student in Iași and Madrid*, în volumul Andrei Cușco, Flavius Solomon, Konrad Clewing (EDS), *Migration and Population Politics during War(time) and Peace(time)*, Editura MEGA, Cluj-Napoca, 2021, p. 109-147.

⁸ Gheorghe Iacob, *Universitatea din Iași de la modelul francez la sistemul Bologna*, în *Universitatea din Iași de la modelul francez la sistemul Bologna*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Iași, 2007, p. 13.

populație de 1 350 406 persoane avea doar 120 de medici, 41 de spițeri, 82 de avocați, 260 de profesori și 2007 angajați publici („amploiați”)⁹.

Notabil este că la acel moment, Universitatea se fondează pe baza unui act legislativ anterior, emis de comitetul școalelor din Moldova în 1851 și nu pe unul nou, cum ar funcționa în mod normal procesul. Cu alte cuvinte, instituția ieșeană a fost ridicată printr-o „fraudă” administrativă, deși dimensiunea peiorativă a acestui termen nu este tocmai potrivită realității, putându-se vorbi, mai degrabă, de o nouă politică „a faptului împlinit”¹⁰. De altfel, decizia de a fonda această școală superioară la Iași a fost amplu criticată în presa de la București, considerându-se cu mult mai facilă așezarea acesteia în noua capitală. Așa cum bine știm, perioada anilor 1859-1862 nu este marcată doar de o unificare administrativă a celor două principate, ci și de omogenizarea guvernelor de la Iași în aparatul mai larg al noului stat. Cu adevărat, putem primi fondarea Universității de la Iași ca pe o compensație făcută Moldovei, existând cu toate acestea încercări reale din partea lui Carol I de a contura ideea unei a doua capitale, date fiind vizitele sale amplu sărbătorite.

Regulamentul învățământului din Moldova din 1851 merită, la rândul său, câteva mențiuni preliminare. Astfel, acesta stabilea modalitatea în care Universitatea a fost structurată, organizându-se patru facultăți – Medicină, Teologie, Drept și Filosofie și Litere. Aceasta din urmă, avea la rândul ei două secțiuni, una filologică și una axată pe științele exacte, care, în urma legii de la 1864, devine facultatea de „Științe matematice și fizice”¹¹, menționată întâia oară în actul de buget pentru anul 1865¹². Cu adevărat, din cele patru facultăți mai sus numite, au funcționat, până destul de târziu, numai două, anume Dreptul și Filosofia și Literele.

⁹ Dimitrie Berlescu, *Universitatea din Iași de la 1860 până la 1918 în Contribuții la istoria dezvoltării Universității din Iași, 1860-1960*, vol. I, București, 1960, pp. 91-92.

¹⁰ Gheorghe Platon, *Universitatea din Iași în epoca de constituire a României moderne în Istoria Universității din Iași*, Editura Junimea, Iași, 1985, p. 65.

¹¹ Legea Instrucțiunii Publice din 1864, art. 5, *apud* Institutul de științe ale educației, *Antologia legilor învățământului din România*, București, 2004, p. 24.

¹² Serviciul Județean Iași al Arhivelor Naționale (în continuare se va cita SJANI), fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași-Rectorat, dosar 39/1864-1865 f. 19.

Mai mult, perioada aceasta este definită și de o controversă istoriografică privitoare la primul rector al Universității, poziție pe care o putem asocia cu patru persoane diferite, Ioan Strat, Filaret Scriban, Titu Maiorescu și Simion Bărnuțiu. Acesta din urmă era cel care se bucura de favoarea tuturor profesorilor întruniți și care, însă, a refuzat poziția pe motiv că nu era cetățean român¹³.

Această inconsecvență istoriografică¹⁴ poate fi explicată numai printr-o inconsecvență administrativă care ține în special de situația nouă în care se găseau principatele proaspăt unite. Astfel, imposibilitatea de a numi un rector în poziție complet legală a făcut ca perioada 1860-1863 să fie marcată de tendențioasa structură de „Universitatea fără corp”, în ciuda unor afirmații istorice diferite¹⁵. Alegerea rectorului se făcea de către un Consiliu Academic format din corpul profesoral, aceste alegeri făcându-se în fiecare an. Cu toate acestea, deși Ioan Strat a fost rector pe perioada anului 1860-1861, nu există nicio dovadă a unor alegeri efectuate în această direcție¹⁶. Problema dovedirii rectoratului profesorului de la drept este accentuată și de criza izbucnită în 1862, când Ioan Strat demisionează în semn de protest și de solidaritate pentru destituirea a doi colegi¹⁷.

Pe toată durata acestei perioade de criză, Filaret Scriban a funcționat în calitate de „prorector” – deși o astfel de titulatură este mai degrabă retrospectivă, nu atât cu valențe legislative – și de

¹³ Dimitrie Berlescu, *op. cit.*, p. 116.

¹⁴ Structura în sine, deși dură, nu este neapărat neadevărată. Rapoartele către Minister, dar și anuarele publicate după 1896 ilustrează ideea certitudinii unui prim rector. Mai mult, există în epocă încercări retrospective de a explica acest moment ambiguu al istoriei Universității din Iași prin crearea de funcții care nu existau la acel moment, a se vedea „prorector” de exemplu.

¹⁵ Afirmația „Universitate fără corp” aparține istoricului Floarea Ioncioaia și este mai degrabă retrospectivă, explicând o dispută legală. Cu toate acestea, studiul anuarelor și al altor surse arată că niciodată Universitatea de la Iași nu s-a considerat a fi lipsită de un rector. Cătălin Botoșineanu, *Filaret Scriban, Ioan Strat și Titu Maiorescu. Cine a fost primul rector al Universității din Iași?* în *Historia Universitatis Iassiensis*, Editura Universității din Iași, Iași, nr. 3, 2012, p. 50.

¹⁶ *Ibidem*, p. 51.

¹⁷ Ministrul instrucțiunii publice din Moldova, Al. Cantacuzino, a făcut o numire specială pentru Școala Centrală de fete. Consiliul școlar a protestat contra această decizii la 4 ianuarie 1862, dar a fost suprimat prin demiterea a trei profesori, doi dintre aceștia activând în cadrul Universității. Dimitrie Berlescu, *op. cit.*, p. 119.

președinte al Consiliului Academic. Actul de fondare menționează revenirea conducerii acestui consiliu rectorului, documentul însă nu menționează că cele două funcții nu pot fi deținute simultan de una și aceeași persoană¹⁸. Altfel spus, din punct de vedere legal, Filaret Scriban este primul rector universitar din România¹⁹.

Notabil totodată este că primul așezământ al Universității, local în care a funcționat pentru aproape patru decenii, palatul deținut de Ruxandra Roznovanu²⁰, se afla la 1860 într-o stare jalnică, Ștefan Emilian muncind asiduu vreme de câteva zile pentru a pregăti sălile de deschidere²¹. Cu toate acestea, starea „vecină cu ruina” a acestei clădiri va duce la nevoia de reparații constante, uneori chiar întregi²². Palatul de asemenea avea dimensiuni reduse, posedând numai 26 de încăperi, împărțite la 1877 astfel: două au devenit săli de curs pentru Facultatea de Drept, una pentru Litere, două pentru Științe, una pentru Cabinetul de mineralogie, cinci pentru Bibliotecă, nouă pentru școala de Belle Arte, două pentru cancelarie și rectorat și trei săli libere, două dintre ele funcționând pe post de aule²³.

În urma prezentărilor care țin de contextul mai larg, consider că este imperios necesar să ne întoarcem la subiectul propriu-zis. Astfel, primul deceniu, deloc diferit evoluției universitare mai largi în ceea ce privește secolul XIX, se caracterizează prin diverse probleme și dificultăți. Relevante devin în acest sens trei chestiuni particulare: situația catedrelor, demografia și bugetul.

¹⁸ Cătălin Botoșineanu, *op. cit.*, p. 65.

¹⁹ *Ibidem*, p. 71.

²⁰ Astăzi pe fostul loc se află Universitatea de Medicină și Farmacie. Când s-a făcut mutarea propriu-zisă a facultăților în palatul de astăzi, s-a considerat oportun ca Facultatea de Medicină să aibă propriul local, dat fiind faptul că, deși noul așezământ este cu mult mai mare, tot au existat dificultăți cu privire la utilizarea sălilor. Un exemplu în acest sens este cel al lui Teohari Antonescu, care a fost forțat să își tot mute vestigiile arheologice dintr-o sală într-altă în condițiile în care nu exista la acel moment un laborator pentru depozitarea acestora și nici un muzeu.

²¹ Dimitrie Berlescu, *op. cit.*, p. 112.

²² A se vedea de exemplu cum în 1877, în urma constatării mai multor probleme cu acoperișul, rectorul Petru Suciș va solicita alocarea unor fonduri generoase pentru repara întregului etaj. *Ibidem*, p. 142.

²³ *Ibidem*, p. 143.

Problema catedrelor universitare se definește în diverse moduri. Astfel, controversa începută în 1862, dintre ministrul Instrucțiunii Publice și Ion Strat care a dus la destituirea a doi profesori, la care s-au adăugat și alte demisii în semn de solidaritate, au văduvit Facultatea de Filosofie și Litere, lăsând-o cu numai trei cadre didactice²⁴ – două pentru întâia secțiune și una pentru a doua. Printre catedrele vacante se remarcă cea de istorie universală, pe care tânărul Titu Maiorescu a ocupat-o provizoriu începând cu luna noiembrie/decembrie a aceluiași an²⁵, până să o cedeze lui Nicolae Ionescu²⁶. Totuși, viitorului critic literar i-a rămas catedra de Filosofie după reintegrarea profesorilor în 1863²⁷.

Programa oficială a ministerului din anul universitar 1863-1864 prevedea patru materii, anume, filosofia (Titu Maiorescu), istoria universală critică (Nicolae Ionescu), literatura (Vasile Alexandrescu Urechia, fiind înlocuit în 1869 de Andrei Vizanti²⁸) și limba latină în comparație cu cea română²⁹, care va rămâne vacantă pentru o

²⁴ SJANI, fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași-Rectorat, dosar 21/1862-1863, f. 3.

²⁵ *Idem*, dosar 22/1862 – 1863, f. 4.

²⁶ Nicolae B. Cantacuzino menționează în amintirile sale pe profesorul Nicolae Ionescu, sugerând că existau oameni care să-l compare pe acesta cu premierul francez Jules Simon din prisma unui talent oratoric desăvârșit. Cu toate acestea, concluzionează umoristic și puțin trist că, spre deosebire de republicanul francez, „Nicolae Ionescu n-a avut statuie și nici renume care să fi trecut o generație”. Nicolae B. Cantacuzino, *Amintirile unui diplomat român*, Casa editorială Demiurg, Editura Apollonia, Iași, 2012, p. 41.

²⁷ SJANI, fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași-Rectorat, dosar 24/1863 – 1864, f. 29.

²⁸ Pregătirea academică a acestuia este una slabă, iar deschiderea cursului său cu tema Principiul unității în istorie este prost primită, George Panu descriind-o în amintiri ca fiind „deplorabilă, dovedind de la autor o lipsă completă de cele mai elementare noțiuni de materie”. De altfel, limbajul, de foarte multe ori înflorit, este folosit stângaci, făcând ca ideile enunțate să își piardă din coerență. Mai mult, aroganța dovedită de profesor de a publica acest discurs într-o broșură de 30 de pagini dedicată lui Ștefan G. Vârgolici în deschiderea căreia face o greșală elementară de gramatică latină cu care se laudă ca fiind corectă stârnește numai ilaritate în cadrul studenției pe care, teoretic, ar fi trebuit să o strecoare în tainele unei limbi uitate. George Panu, *Amintiri de la „Junimea” din Iași*, Vol. I., Editura „Remus Cioflec”, pp. 279 – 280.

²⁹ SJANI, fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași-Rectorat, dosar 24/1863 – 1864, f. 45.

perioadă îndelungată³⁰, în ciuda scoaterii la concurs³¹. Cu timpul vor fi adăugate noi catedre, cum ar fi cea de limbă și literatură elină în 1866 (Ioan D. Caragiani³²) și cea de limbă și literatură latină în 1867 (Nicoale Ch. Quintescu)³³.

De altfel, situația catedrelor este agravată de două lucruri: pe deoparte se remarcă nerespectarea în totalitate a articolului 259 din legislația instrucțiunii publice, care propune o organizare cu mult mai complexă în 1864³⁴, iar pe de altă parte se remarcă și absenteismul profesorilor. Motivele acestui fenomen sunt multiple, însă în general se datorează unei poziții complexe pe care o are universitarul în epocă, anume aceea de înalt funcționar al statului, cariera politică de multe ori fiind mai importantă decât cea didactică, iar despre activitate științifică nici nu se poate vorbi. Fenomenul absenteismului era atât de grav, încât existau ani întregi în care prezența câtorva profesori poate fi numărată pe o singură mână, cum este cazul lui V. A. Urechia, prezent în 1864 numai în luna septembrie, în rest fiind plecat la București pentru a-și susține mandatul³⁵.

Political se manifestă în chestiunea absențelor și în ceea ce privește conflictele dintre facțiunile conservatoare și liberală. Titu Maiorescu, numit profesor și rector în 1863, a încercat să atenueze starea tensionată existentă între el și profesorii reintegrați organizând un generos prânz în 1864. Potrivit lui Iacob Negruzzi, cu excepția sa, a tatălui său, Costache Negruzzi, și a prietenului de la Facultatea de

³⁰ Idem, dosar 31/1864-1865, f. 35.

³¹ Idem, dosar 34/1864-1865, f. 7.

³² Cunoscut printre prietenii lui și ca „bine nutritul” datorită dimensiunilor sale considerabile. Rudolf Suțu, *Iașii de odinioară*, Vol. I, Tipografia „Lumina Moldovei”, Iași, 1923, p. 198.

³³ SJANI, fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași-Rectorat, dosar 120/1870-1871, f. 5.

³⁴ Articolul în cauză propune ca Facultatea de Litere să conțină următoarele catedre: psihologie, logică și metafizică, filosofia morală și estetica, istoria filosofiei, istoria universală critică, filosofia istoriei, literatura latină și elenă, istoria literaturii antice și moderne, pedagogia și didactica. Legea Instrucțiunii Publice din 1864, art. 259, apud Institutul de științe ale educației, *Antologia legilor învățământului din România*, București, 2004, p. 40.

³⁵ SJANI, fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași-Rectorat, dosar 41/1864-1865, f. 4.

Științe, Neculai Culianu, niciunul din ceilalți invitați nu au binevoit să vină și „nu avură nici politețea să se scuze”³⁶.

În vara aceluiași an, Maiorescu este victima acțiunilor de calomniere orchestrate de facțiunea liberală condusă de Nicolae Ionescu prin intermediul ziarului *Tribuna Română*, care îl acuză pe junimist de o afacere amoroasă cu guvernanta școlii de fete din Iași, Emilia Rickert, care s-ar fi desfășurat când Maiorescu se afla în slujba de inspector. Comitetul școlar va susține inocența rectorului și va cere implicarea serioasă a ministrului Instrucțiunii Publice în rezolvarea acestor chestiuni după demiterea lui Maiorescu, prin trei scrisori semnate la 10/22 octombrie 1864³⁷, 11/23 octombrie³⁸ și 20 octombrie/1 noiembrie³⁹. Procesul s-a sfârșit în 1865, după șapte luni, prin reintegrarea lui Maiorescu⁴⁰.

Junimistul a fost victima unor acțiuni similare și în 1869, când, pe motivul absentării vreme de trei luni de zile în condițiile unei boli⁴¹, este chemat la judecată în data de 14 martie, fiind găsit vinovat și destituit din funcția de profesor⁴². Reîntoarcerea acestuia se datorează intervenției rectorului Ștefan Micle, profesor de fizică și chimie în cadrul Facultății de Științe, care trimite Ministrului cererea lui Maiorescu de reevaluare a procesului, considerat incorect, fără a fi făcut în spiritul legii curente⁴³.

³⁶ Iacob Negruzzi, *Amintiri din „Junimea”*, ediție îngrijită și prefată de Ioana Pârvulescu, Editura Humanitas, București, 2011, p. 40.

³⁷ Petre. P. Carp, Nicolae Mandrea, Gheorghe Mârzescu, Iacob Negruzzi, Vasile Pogor, *Procesul Maiorescu cu actele autentice*, Imprimeria Adolf Bermann, Iași, 1865, p. XX.

³⁸ *Ibidem*, p. XXI.

³⁹ *Ibidem*, p. XXII.

⁴⁰ Eugen Lovinescu, *Titu Maiorescu și contemporanii lui*, Editura Minerva, București, 1972, p. 104.

⁴¹ Suferise o gravă inflamare a canalului auditiv și a timpanului, plecând până la Berlin pentru tratament.

⁴² SJANI, fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași-Rectorat, dosar 100/1869, f. 25.

⁴³ Articolele pe care le invocă Maiorescu în cererea către Ștefan Micle se referă în special la componența corpului juridic și la motivarea cu dovadă. Astfel, legea de atunci propune că profesorii universitari, în materiile didactice, să fie judecați de un corp legislativ format din omologii (bucureșteni sau ieșeni, în funcție de caz) ai Facultății de unde provine pârâtul. Astfel, junimistul ar fi trebuit să fi fost judecat de profesori ai Facultății de Litere de la București și nu de cadre didactice de la

Absențe pe motive similare întâlnim și pentru profesorul Nicolae Ionescu, care, după câteva luni de la obținerea poziției de decan a Facultății de Litere în 1869⁴⁴, își va da demisia, validând această decizie prin trimitere la mandatul său la Camera Deputaților⁴⁵.

De altfel, antagonismul politic al profesorilor Titu Maiorescu și Nicolae Ionescu nu se va încheia, observându-se o astfel de atitudine și în cadrul ocupării funcției de decan. Acești oameni de vastă cultură, vor oscila în funcție de la încheierea mandatului întâiului decan, Ioan Pop în 1863. Notabil este că, pentru secolul XIX, titularul catedrei de istorie, Nicolae Ionescu, este singurul care nu și-a putut îndeplini mandatul legal de decan de cel puțin trei ani, iar Titu Maiorescu este singurul care a ocupat funcția fără a atinge vârsta legală de 30 de ani⁴⁶.

Situația absențelor mult prea dese a făcut ca în fișa statistică a perioadei 1860-1871 să se recunoască un adevăr dureros. Anume că existența Facultății de Litere este absurdă în sensul că, așa cum vom arăta imediat, situația catedrelor și a studenților este una deficitară, aducând mai degrabă aminte de Facultatea de Teologie, închisă în 1864, deși se afla într-o situație asemănătoare în anumite momente cu cea de Litere. În acest sens, numai două catedre (filosofia și istoria) au funcționat propriu-zis în perioada primilor șase ani de activitate, iar acestea par mai degrabă gândite ca fiind „complimentare la facultatea juridică”⁴⁷.

Din perspectiva numărului de studenți se observă o ușoară scădere. Astfel, pentru anul 1860/1861, din numărul total de 80 de studenți, numai 16 vor urma cursurile Facultății de Filosofie și Litere, 14 aparținând secțiunii întâi și ceilalți secțiunii a doua⁴⁸. De la această statistică inițială observăm o maximă absolută în anul universitar

Facultatea de Drept, cum s-a și întâmplat. Mai mult, el reclamă că verdictul de vinovat și pedeapsa primită sunt incorecte, deoarece contravin legislației care oferea posibilitatea unui concediu prelungit pe caz de boală.

⁴⁴ SJANI, fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași-Rectorat, dosar 106/1870, f. 7.

⁴⁵ *Ibidem*, f. 12.

⁴⁶ Legea Instrucțiunii Publice din 1864, art. 277, *apud* Institutul de științe ale educației, *Antologia legilor învățământului din România*, București, 2004, p. 41.

⁴⁷ SJANI, fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași-Rectorat, dosar 120/1870-1871, f. 4.

⁴⁸ Gheorghe Platon, *op. cit.*, p. 82.

1862/1863 de 18 studenți, dar și o minimă greu de imaginat astăzi de numai 2 studenți înscriși în anul imediat următor⁴⁹. Datele pe durata 1860 - 1870 relevă un număr total de 107 studenți⁵⁰, mult mai puțin decât avea Dreptul în aceeași perioadă, adică 346⁵¹, dar apropiat de cifra înregistrată de Științe, anume 74⁵².

Din perspectiva bugetului, calculul pentru perioada 1860 – 1867 este dificil din cauza inexistenței unei monezi oficiale în niciuna din cele două provincii unite, pe teritoriul acestora aflându-se în circulație peste 100 de unități de plată. Totuși, unificarea fiscală și implementarea leului nu rezolvă în totalitate chestiunile bugetare și problemele interne. Relevantă în acest caz devine disputa bugetară din anul 1869 pentru anul universitar curent. Decanul Nicolae Ionescu nu respectă articolul 286 al legii instrucțiunii publice din 1864⁵³ și semnează ștergerea catedrelor de literatură română deținută „provizoriu”⁵⁴ de Andrei Vizanti și cea de limbă și literatură franceză a lui Victor Challiol⁵⁵, determinându-l pe profesorul Ioan D. Caragiani să propună un alt plan bugetar. Acesta oferea suma totală de 48.878 „lei vechi”⁵⁶, în alte cuvinte câte 6.666 lei fiecărui profesor de la catedrele de filosofie, literatură română, precum și celor de limbă și literatură

⁴⁹ Pe lângă datele maxime enunțate, situația statistică trimisă Ministrului instrucțiunii publice în anul universitar 1870-1871 relevă o serie de informații interesante. Astfel, numărul studenților se prezintă în felul următor: 12 în 1861-1862, 4 în 1864-1865, 8 în 1865-1866, la fel și pentru anul următor, 15 în 1867-1868, la fel și în anul următor și 14 în 1869-1870 (SJANI, fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași-Rectorat, dosar, 120/1870-1871 f. 5.).

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Ibidem*, f. 7.

⁵² *Ibidem*, f. 9.

⁵³ Acest articol pledă obligativitatea decanului de a convoca consiliul Facultății de câte ori este necesar dacă cel puțin trei profesori îi cer această chestiune.

⁵⁴ „Provizoratul” profesorului Andrei Vizanti, un favorit al lui Urechia, care și-a obținut licența la Madrid, în 1868, a ținut cursuri la catedra de literatură română pentru 30 de ani, încheindu-și cariera abia în 1898.

⁵⁵ SJANI, fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași-Rectorat, dosar 85/1869-1870, f. 62.

⁵⁶ Calculul acesta se bazează pe ideea că în planul profesorului Caragiani catedra de pedagogie ar figura cu același buget alocat și pentru anul 1869. Cum intențiile profesorului nu sunt cunoscute, bugetul poate fi înțeles și în afara acestei catedre, scăzându-se suma de 6.600 lei se observă un buget total de 42.278 lei.

elenă, latină și franceză și 8.888 lei celei de istorie universală⁵⁷. În ciuda cheltuielilor totale considerabile pentru anul 1869 în valoare de 412.884 lei, salariile lunare se arătau atractive pentru perioadă, fiind vorba de 740,95 lei pentru Nicolae Ionescu, 370 pentru catedra de limbă franceză și 555,50 pentru celelalte catedre⁵⁸.

Concluzionând, observăm că începuturile Facultății de Litere a Universității din Iași au fost cu adevărat modeste. Situația dificilă, chiar dacă poate fi explicată prin unicitatea unei astfel de instituții la acel moment istoric și în acel context al dezvoltării politice și intelectuale mai largi, nu trebuie trecută cu vederea, în ciuda realizărilor de mai târziu. De exemplu, instituția ieșeană reușește să adune în rândurile ei cele mai de seamă personalități ale unui veac și chiar să obțină realizări deosebite, făcând momentele dificile ori indezirabile să se risipească în neantul memoriei colective. Cu adevărat însă, o abordare completă din punct de vedere istoric trebuie să prezinte în mod necesar și eșecurile sau dificultățile cu care s-a confruntat instituția în cauză. Acestea fiind spuse, consider că am reușit să favorizez dezvoltarea cercetărilor într-o anumită direcție și că voi continua în aceasta, până ce și Universitatea noastră se va afla în posesia unui studiu complet cu privire la facultățile care o compun.

Bibliografie

- Berlescu, Dimitrie, *Universitatea din Iași de la 1860 până la 1918 în Contribuții la istoria dezvoltării Universității din Iași, 1860-1960*, vol. I, București, 1960, pp. 82-244.
- Botoșineanu, Cătălin, *Filaret Scriban, Ioan Strat și Titu Maiorescu. Cine a fost primul rector al Universității din Iași?* în *Historia Universitatis Iassiensis*, Editura Universității din Iași, Iași, nr. 3, 2012, pp. 45-74.
- Cantacuzino, Nicolae B., *Amintirile unui diplomat român*, Casa editorială Demiurg, Editura Apollonia, Iași, 2012.
- Carp, Petre P., Mandrea, Nicolae, Mârzescu, Gheorghe, Negruzzi, Iacob, Pogor, Vasile, *Procesul Maiorescu cu actele autentice*, Imprimeria Adolf Bermann, Iași, 1865.

⁵⁷ SJANI, fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași-Rectorat, dosar 85/1869-1870, f. 75.

⁵⁸ Trebuie menționat că acesta este, în termeni moderni, salariul brut, trebuind a se scădea 10% din acestea pentru a se ajunge la salariul propriu-zis. SJANI, fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași-Rectorat, dosar 86/1869-1870, f. 8.

Întâiul deceniu de activitate a Facultății de Litere a Universității din Iași

- Institutul de științe ale educației, *Antologia legilor învățământului din România*, București, 2004.
- Lovinescu, Eugen, *Titu Maiorescu și contemporanii lui*, Editura Minerva, București, 1972.
- Negruzzi, Iacob, *Amintiri din „Junimea”*, ediție îngrijită și prefată de Ioana Pârvulescu, Editura Humanitas, București, 2011.
- Panu, George, *Amintiri de la „Junimea” din Iași*, Vol. I., Editura „Remus Cioflec”, București, 1942.
- Platon, Gheorghe, *Universitatea din Iași în epoca de constituire a României moderne în Istoria Universității din Iași*, Editura Junimea, Iași, 1985, pp. 56-118.
- Serviciul Județean Iași al Arhivelor Naționale – fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași-Rectorat, dosar 39/1864-1865, 21/1862-1863, dosar 22/1862-1863, 24/1863-1864, 31/1864-1865, 34/1864-1865, 41/1864-1865, 85/1869-1870, 86/1869-1870, 100/1869, 120/1870-1871.
- Suțu, Rudolf, *Iașii de odinioară*, Vol. I, Tipografia „Lumina Moldovei”, Iași, 1923.